

Tijdschriften en homo-emancipatie

NOP MAAS

52 | TS • > MCMXCVII # 2

Marita Keilson-Lauritz, *Die Geschichte der eigenen Geschichte. Literatur und Literaturkritik in den Anfängen der Schwulenbewegung am Beispiel des Jahrbuchs für sexuelle Zwischenstufen und der Zeitschrift Der Eigene*, Berlin, Verlag Rosa Winkel, 1997.

ISBN 3-86149-063-3. 552 pp. DM 78,-

De literatuur (en dat geldt eigenlijk ook voor de kunst) heeft een belangrijke rol gespeeld in de emancipatie van homoseksuelen.

Steeds weer duiken en doken de namen op van auteurs als Shakespeare, Michelangelo en August von Platen – zowel als herkenbare lectruur voor homoseksuelen, als ook als argument ten opzichte van de buitenwereld: een homoseksueel kan ook een groot kunstenaar zijn, dus wat is er eigenlijk mis met dat soort mensen?

Marita Keilson-Lauritz wil in haar dissertatie nagaan welke rol de literatuur speelde in de beginperiode van de homobeweging rond 1900 in Duitsland. Zij wil vragen beantwoorden als: wat werd gelezen, hoe werd het gelezene geïnterpreteerd, welke maatstaven werden aangelegd? Dat alles in het kader van de functie die literatuur en literaire kritiek speelden in het emancipatorische proces. Dergelijke vragen zijn altijd maar beperkt te beantwoorden. Maar zonder tijdschriften zouden ze in het geheel niet te beantwoorden zijn. Het materiaal waarover de auteur voor haar onderzoek beschikte bestaat hoofdzakelijk uit twee periodieke publicaties: het *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* (1899-1923) en het oudste homotijdschrift ter wereld *Der Eigene* (1896-1932). In deze tijdschriften spiegelen zich natuurlijk ook de twee grote schandalen die rond de eeuwwisseling de

homoseksualiteit in het brandpunt van de belangstelling plaatsten: de processen rond Oscar Wilde en het Eulenburg-schandaal. En toeval of niet, ook deze schandalen hadden hun literaire kanten.

Het boek bestaat uit drie hoofdstukken en een aanhangsel. Het eerste hoofdstuk brengt de geschiedenis van de twee tijdschriften in beeld voorzover die achterhaalbaar was. Het *Jahrbuch* – onlosmakelijk verbonden met zijn redacteur Magnus Hirschfeld – was geen literair, maar een wetenschappelijk tijdschrift, waarin de literatuur echter op diverse manieren een rol speelde. Het lijkt wel alsof Marita Keilson bang was voor het verwijt dat het *Jahrbuch* niet literair genoeg was, want ieder klein literair verband wordt door haar angstvallig in het licht gesteld. Het *Jahrbuch* verscheen overigens een aantal jaren als kwartaalschrift, terwijl daarnaast ook nog twee andere periodieken verschenen: *Monatsberichte des wissenschaftlich-humanitären Komitees* (1900-1907) en *Mitteilungen des wissenschaftlich-humanitären Komitees* (1926-1933). *Der Eigene* – het orgaan van de strijdbare Adolf Brand – had een zeer stormachtige geschiedenis. Als het blad al niet verboden werd, dan zat de redacteur in het gevang wegens belediging of onzedelijke publicaties. Met tussenpozen verschenen in de periode 1896-1932 dertien banden van het tijdschrift. Daarnaast verschenen afleveringen van andere periodieken uit dezelfde bron: *Die Gemeinschaft der Eigenen*, *Extrapost der Eigenen*, *Freundschaft und Freiheit* en *Eros*.

Beide tijdschriften speelden op eigen wijze hun rol als discussieplatform en als strijdschrift, het *Jahrbuch* als 'objectief' wetenschappelijk forum, *Der Eigene* als literair en

politiek geïntendeerd medium. Ze onderscheiden zich van elkaar, stelt Marita Keilson, niet zozeer wat betreft hun zakelijke standpunten (hoewel Brand en Hirschfeld regelmatig ruzie maakten), maar vooral wat betreft de 'Kommunikationssysteme, in denen man sich bewegt'.

Bij de beschrijving van de tijdschriften schenkt Marita Keilson uiteraard aandacht aan zaken als titel en ondertitel, programma, motto's, rubrieken en dergelijke. Zelfs de advertenties ontsnappen niet aan haar aandacht waar het er om gaat het blad te karakteriseren. Een probleem is steeds hoe de lezer een indruk gegeven kan worden van de inhoud van een blad. Marita Keilson heeft gekozen voor de meest bijdragende medewerkers als ingang. Het geheel behoudt een ietwat opsommerig karakter, ook al geeft ze bij haar beschrijving veel nuttige nadere gegevens over de auteur, zijn uitingen elders over de besproken onderwerpen en in het algemeen beschikbare achtergrondinformatie. Naast de uitingen over literatuur inventariseert ze ook de primaire teksten en wijdt ze daaraan een thematische beschouwing. In de 150 bladzijden van dit eerste hoofdstuk is een macht aan informatie bij elkaar gebracht. Hoewel het misschien ondankbaar klinkt, kan ik toch niet nalaten te melden dat het proza van Marita Keilson niet heel gemakkelijk leest. Ze bouwt lange zinnen, waarin veel kleine citaten, mededelingen tussen haakjes, tussenzinnen en literatuurverwijzingen ingebouwd zijn.

Het tweede hoofdstuk analyseert tot in detail de literair-kritische bijdragen van de twee periodieken. Ze maakt bij haar analyse gebruik van het model van Niklas Luhmann. Het voert hier te ver nader op deze analyse in te gaan. Ik beperk me tot de vermelding van een fraaie paradox die Marita Keilson aan het slot van het hoofdstuk signaleert: 'für den Akt der Selbstbefreiung und Selbstdefinition [ist] die Authentizität der autobiographisch nacherzählten (oder fingierten) Erfahrung nicht literarisch genug und die Literarisierung dieser Erfahrung nicht authentisch genug'.

In het derde hoofdstuk gaat ze na hoe in haar materiaal een homoseksuele canon ontstaat. In het bijzonder komt ook de ver-

houding aan de orde van deze canon met de mainstream-canon. Emancipatorisch was een gecanoniseerde homo-auteur nuttiger naarmate hij ook buiten de eigen kring als zodanig gold. Aandacht wordt ook geschonken aan de canon van homoseksuele helden, van David en Jonathan tot Thomas Manns Tadzio.

Zeer nuttig is ten slotte het aanhangsel van de dissertatie. Het bevat allereerst een bibliografische beschrijving van de tijdschriften. Vervolgens geeft het een alfabetische lijst van de medewerkers van de tijdschriften met hun bijdragen. Indien die bekend zijn, worden pseudoniemen opgelost. Behalve de titel van de bijdragen en de verwijzing naar aflevering waarin en pagina's waarop ze verschenen, geeft Marita Keilson steeds een genre-aanduiding en meestal een korte annotatie waarin de inhoud van de bijdrage aangeduid wordt. Recensies zijn niet opgenomen in deze lijst. Wel is er nog een afzonderlijke lijst van gerecenseerde literaire auteurs en teksten. Met plussen en minnen wordt aangegeven of de tekst positief, negatief of gemengd positief en negatief besproken werd.

Helemaal afgezien van de vraag of men geheel of gedeeltelijk instemt met de analyses van Marita Keilson in haar tweede en derde hoofdstuk, moet vastgesteld worden dat ze met het eerste hoofdstuk en het aanhangsel het *Jahrbuch* en *Der Eigene* op degelijke wijze beschreven en ontsloten heeft. Dat is informatie die niet verouderd en waar menig- een zijn voordeel mee kan doen.